

Protesti u međunarodnoj javnosti zbog masovnog nasilja nad ženama su ohrabrujući, ali su stvarni dosezi u ostvarivanju pravde za žrtve silovanja i mučenja – skromni. C. A. MacKinnon se zato zalaže za drugačije oblikovanje definicije povrede ljudskih prava, tj. za izmjenu postojećeg međunarodnog zakonodavstva koje ih problematizira jedino na razini država, odnosno one su te koje se formalno-pravno javljaju kao počinitelji povreda. Istodobno, one su i te koje su ovlaštene da prava zaštite, ili prekinu njihovo povređivanje. Krug je, dakle, na toj razini zasad zatvoren.

Slično prethodnom prilogu razmišlja i Rhonda Capelon (*Rekonceptualizacija zločina protiv žene u vrijeme rata*, 197.–218.). Gledano povijesno, osuda nasilja nad ženama bila je rijetka, a interes javnosti za masovna silovanja u Bosni, kaže ona, više je određen činjenicom da su ona tamo bila dio »etničkog čišćenja«, tj. genocida, a manje ih se osuđuje kao zločin protiv spola. (198.) Ipak, to je prigoda kada treba iskoristiti povijesnu mogućnost da se inzistira na traženju pravde za žene u Bosni – i to putem uvrštavanja silovanja u ratne zločine. Dosadašnji zakonodavni propisi i praksa su nasilje spram žena tretirali kao zabranjeno i kažnjivo djelo; formalno, kao nasilje protiv osobnog dostojanstva i zločin protiv časti, a ne kao ratni zločin. (200.) Komisija OUN za ljudska prava učinila je, smatra autorica, ohrabrujući iskorak u tretmanu nasilja prema ženama u ratu, ali je istodobno i zatvorila vrata u tom pravcu: naime, u siječnju 1993. godine ona je osudila »odvratnu praksu silovanja i zloupotrebe žena i djece u bivšoj Jugoslaviji, koje u okolnostima čine ratni zločin« (navod Komisije). Iako se time, po autorici, implicira da je silovanje »teški zločin«, ograničenje na posebne okolnosti može se čitati kao ograničenje na sadržaj, odnosno vezanost uz »etničko čišćenje«.

Potrebu i mogućnost da se to izmijeni zagovara i Cynthia Enloe u pogovoru knjizi (*Jesu li bosanska silovanja otvorila novu eru feminističke svijesti?*), polazeći od uloge feminističkih organizacija u upozoravanju javnosti na silovanja, ali i u uspostavljanju mreže organizacija kojima je zadatak borba za dobrobit žrtava nasilja. One su skupile, i dalje to čine, mnoštvo podataka o silovanjima, što može pomoći u preoblikovanju definicije ljudskih prava u korist žena. Sve to može učiniti da život tih žena poslije rata ipak bude nešto bolji u novim suverenim državama, koje su još uvijek veoma patrijarhalno ustrojene. Također, bio bi to i pokušaj da se stane na kraj, kako to kaže autorica, »ratnim litanijama« da su – ubojstva, pljačka i silovanje – »normalni« (221.).

Katarina Spehnnjak

VINKO DIONIZIJE LASIĆ, Pleterni ukras. Od najstarijih vremena do danas njegov likovni oblik i značenje, ZIRAL, Knjiga 68, Chicago, 1995., 918 str.

Vinka Dionizija Lasića možemo ubrojiti među najstarije i najzaslužnije hrvatske svećenike koji su, djelujući u egzilu nakon 1945. godine, dali snažan prinos kulturnom i vjerskom životu iseljene Hrvatske. Roden nedaleko od Širokog Brijega 1913. godine, ponikao je u hercegovačkoj franjevačkoj provinciji Uznesenja Marijina. Poslije odlaska iz domovine postiže vrijedna postignuća na središnjim visokim učilištima franjevačkog reda u Rimu, od 1945. do 1951. godine kao odgajatelj hrvatskih franjevačkih bogoslova i sjemeništara, a od 1951. do 1975. godine kao profesor duhovnoga bogoslovlja i moralke na papinsko-franjevačkom sveučilištu *Antonianum*. U tom razdoblju napisao je

niz knjiga i članaka, uglavnom na latinskom jeziku. Od 1970. do 1995. V. D. Lasić vodi izdavačku kuću *Zajednica izdanja ranjeni labud (ZIRAL)*. Godine 1975. prešao je iz Rima u Sjedinjene Američke Države, gdje je u Chicagu bio urednik nekoliko hrvatskih glasila – *Hrvatskog tjednika Danica*, *Hrvatskoga katoličkoga glasnika* i dr., a od 1984. brine se za »Hrvatski etnički institut – Chicago«. Uz to je od 1980. do 1984. godine radio u Norvalu (Ontario, Canada), gdje je izdavao mjesečnik *Glas hrvatskoga društveno-kulturnoga centra (Hrvatska baština)*.

Knjiga *Pleterni ukras* predstavlja odmak od užeg znanstvenog (teološko-filozofskog) područja kojim se Lasić bavi, a rezultat je dugotrajne zaokupljenosti autora simbolima sadržanima u pleternoj ornamentici. Odmah valja upozoriti na činjenicu da, unatoč tomu što se donekle bavi istraživanjem pletera na srednjovjekovnim spomenicima (stećcima) u Bosni i Hercegovini, V. D. Lasić u svome djelu ne razmatra opširnije pleterni ukras u hrvatskoj srednjovjekovnoj umjetnosti, niti kontroverze koje su se u svezi s porijeklom pleternog ukrasa pojavile u hrvatskoj historiografiji, povijesti umjetnosti i arheologiji.¹ Ukratko se osvrnuvši na rezultate istraživanja Ljube Karamana, u cijelosti je prihvatio njegovu ocjenu da je pleter došao početkom IX. stoljeća u Hrvatsku iz sjeverne i srednje Italije, gdje se razvio u VIII. stoljeću, nasuprot tvrdnjama da potječe sa sjevera – iz Skandinavije, Irske i Njemačke – ili da su ga Hrvati donijeli sa sobom. (12.–13.)

V. D. Lasić je na istraživanje pleternog ukrasa bio potaknut pitanjima koja, usmjerena na analizu općih simboličkih značajki pletera, govore o onomu što je zajedničko sveukupnoj pleternoj ornamentici bez obzira na mjesto i vrijeme njezina pojavljivanja. Napose ga je zaokupio problem gotovo opće uporabe pleternog ukrasa, odnosno činjenica da ga nalazimo gotovo u svim kulturama i civilizacijama. Uz to, njegovu pozornost zaokupila je činjenica da je pleterni ukras u neprekidnoj uporabi više od šest tisuća godina, od razdoblja najstarijih prednjoazijskih kultura i civilizacija, pa sve do naših dana. Nakon iznošenja dvaju temeljnih istraživačkih problema svoje knjige – gotovo opće i neprekinute uporabe pleternog ukrasa – V. D. Lasić naznačuje i mogućnost odgovora na njih, odnosno iznosi tezu, koju će u radu nastojati dokazati, da pleterni ukras osim svoga vanjskog oblika, koji se na kamenim spomenicima raznovrsno očitovalo, ima i svoje univerzalno unutarnje značenje, zajedničko sveukupnoj pleternoj ornamentici, koje mu je omogućilo održanje tijekom više tisućljeća. Govoreći o dosadašnjim tezama istraživača o pleternom ukrasu, ustvrdio je da među njima postoji gotovo opća suglasnost da pleter osim svoga »prirođenog« značenja, koje je u simboličkom predstavljanju vlage, vode i plodnosti, ima i preneseno značenje koje dočarava natpojavnost stvarnosti, ali da je za njegovo istraživanje potrebna analiza pojedinačnih kulturnih spomenika s pleternom ornamentikom.

Upućujući čitatelja u postupak svoga istraživanja, V. D. Lasić je upozorio da mu pri istraživanju pletera nije namjera analizirati pojedina umjetnička razdoblja u njihovoj cijelosti, jer su to već učinili arheolozi, povjesničari i povjesničari umjetnosti, nego navesti zaokružen pregled što više arheoloških nalaza, fotografiranih ili nacrtanih prema izvorniku, iz kojih se može zaključiti o prosječnom obilježju pleternog ukrasa u

¹ U svezi s problemom pleternog ukrasa u srednjovjekovnoj hrvatskoj umjetnosti, a napose njegovim porijeklom i kronološkim određivanjem njegovih početaka vidi: Joscif Strzygowski, *O razvitku starohrvatske umjetnosti. Prilog otkriću sjeverno-evropske umjetnosti*, Zagreb, 1927.; Ljubo Karaman, *Iz kolijevke hrvatske prošlosti. Historijsko-umjetničke crtice o starohrvatskim spomenicima*, Zagreb, 1930.; Mirko Šepcer, *Iz starohrvatske arheologije, Hrvatska smotra* (dalje: *HS*) Zagreb, 1942. 3-4, 212.-223.; Isti, *Jedan problem starohrvatske arheologije, HS*, Zagreb, 1943., 5, 340.-347.; Tonči Burić, *Kamenj najveštaj predromaničke crkve sv. Jurja na Putalju iznad Kastel-Sućurca, Starohrvatska prosvjeta* (dalje: *SP*), Split, 1983., sv. 13, 147.-165.; Neven Budak, *Prilog valorizaciji humsko-duklijskog kulturnog područja u prvim fazama njegova razvitka (do 12. st.)*, *SP*, Split, 1986., sv. 16, 125.-141.; Miljenko Jurković, *O »podrijetlu« Karamanove teze o podrijetlu predromaničke skulpture, Radovi instituta za povijest umjetnosti*, Zagreb, 1988., 11, 203.-205.

pojedinom razdoblju. (16) U toj svojoj namjeri, kao i u težnji da uporište za iznijete teze o nutarnjem značenju pletera pronađe u arheološkim spomenicima, V. D. Lasić je uvelike uspio. Naime, posegnuviši za obiljem slikovnih priloga i prikazavši ih na 322 stranice svoga opsežnoga djela, čitatelja na najprimjereniji način uvodi u njegovu problematiku – odgonetavanje zamršenog spleta simbola koje sadrži pleterni ukras – dajući mu ujedno priliku da sam promotri crtež ili fotografiju i zauzme kritičku distancu prema pojedinim objašnjenjima.

Zbog lakšeg snalaženja u prostoru u kojem se neki spomenik nalazi autor je knjigu opremio dvjema zemljovidnim kartama prednjeg Istoka, a zbog određivanja kronološkog redoslijeda pojedinih kultura naveo je i vremenoslavlje nekih istraživanih krajeva. Knjiga uz to sadrži kazalo osoba, pojmova, pisaca, mjesta, posebno kazalo mjesta Sv. pisma, te iscrpan popis izvora i literature, pa možemo zaključiti da ima vrlo iscrpan znanstveni aparat. Nakon uvoda u kojem je ukazao na izvorišta svoga bavljenja pleternom ornamentikom i naznačio glavna istraživačka pitanja i zadaće svoga djela, V. D. Lasić prelazi na religijsko-antropologijsku analizu pleternog ukrasa po pojedinim povijesnim razdobljima, pokušavajući, uz opis prostornih i vremenskih okolnosti njegova nastanka, odgovoriti na pitanje o uzrocima njegova pojavljivanja, odnosno odgonetnuti nutarnje univerzalno značenje koje je pleternom ukrasu omogućilo opstanak u različitim kulturama i civilizacijama, od staroga vijeka pa sve do danas.

U prvom poglavlju knjige istraženo je porijeklo likovnog prikazivanja pleternog ukrasa. (23.–69.) Na temelju analize arheoloških ostataka V. D. Lasić je ustvrdio da je porijeklo likovnog prikazivanja pletera najuže povezano s nastankom poljodjeljskoga i stočarskog uzgoja kod starih naroda prednjeg Istoka – Sumeraca, Babilonaca, Sirijaca, Hetita, Egipćana, židova i dr., te da se pleter razvio pod utjecajem vjerskog osjećaja u kojem se voda poimala kao božanstvo. U drugom poglavlju pleterni ukras autor povezuje sa shvaćanjem svemira kod starih naroda prednjeg Istoka (70.–82.), a u trećem poglavlju daje opći pogled na njihov vjerski sustav, s posebnim osvrtom na likovno prikazivanje vjerskih pojmova, mitove o postanku bogova i na nutarnji ustroj vjeroispovijesti kod starih Sumeraca. (83.–94.)

Pružanjem uvida u opće vjerske pojmove kod starih naroda prednjeg Istoka autor čitatelja uvodi u središnji dio knjige – od četvrtog do desetog poglavlja (95.–809.) – u kojem je, na temelju analize pleterne ornamentike na arheološkim iskopinama, zaokružio spoznaje o njihovom vjerskom sustavu, kojemu obrise nalazi u šestom tisućljeću prije Krista. Također je, upozoravajući na univerzalne simboličke značajke pleternog ukrasa, objasnio kako su pleter od mnogobožackih vjera preuzele i jednobožačke židovska i kršćanska vjera, te islam. Ustvrdio je da pleterna ornamentika i u mnogobožackim i u jednobožackim religijama ima svoje osnovno prirodno simboličko značenje, odnosno da predstavlja vodu, tvar koja gasi žeđ, omogućuje obnavljanje i rast u prirodi i služi održavanju tjelesne čistoće i čistoće okružja u kojem živimo. No, u pleternoj ornamentici nalazi i preneseno, duhovno značenje, povezano sa životom duše, koja se smatra besmrtnom. Upravo u tom univerzalnom simboličkom značenju pletera V. D. Lasić otkriva tajnu tisućljetnog neprekinutog pojavljivanja i trajanja pletera u religijskim sustavima gotovo svih kultura i civilizacija. Posebice je upozorio na činjenicu da je pleter, kao simbol za duhovnu hranu i piće, preuzelo i kršćanstvo, nastupajući s izričitim tvrdnjama o duhovnom obnavljanjućem djelovanju vode, što se posebice potvrđuje obredom krštenja, gdje se krsnom vodom omogućuje nadnaravni preporod, odnosno događa duhovno radanje za novi život. (675.)

U posljednjem jedanaestom poglavlju svoga djela V. D. Lasić, osim zaokruživanja odgovora na pitanja o porijeklu i značenju pletera, uopćava i rezultate istraživanja zastupljenosti pleterne ornamentike sve do XX. stoljeća. (809.–813.) Zaključio je da je pleterna ornamentika tijekom stoljeća postajala sve rjeđa i na prednjem Istoku i u Europi, te da njezino duhovno značenje sve više nestaje. Ona se, naime, sve više pretvara u obični ukras, premda svojom formom dosljedno oponaša stare predaje. Uz postupno opadanje, ali ne i iščezavanje uporabe pleterne ornamentike u razdoblju od

1000. do 1500. godine, u drugom tisućljeću poslije Krista autor je uočio i pojavu novih vodenih znakova, kojima je u zaključnim razmatranjima posvetio posebnu pozornost, jer ih je otkrio i na nekim hrvatskim kulturnim spomenicima, pa čak i na hrvatskom grbu. Pri tome naglašava da mnogi od tih novih znakova nikada nisu postigli univerzalno značenje i primjenu kakvu je tijekom posljednjih šest tisuća godina imao pleter, premda su rašireni po cijelom svijetu. Potvrdu za svoju ocjenu kako novi vodeni znakovi nemaju opći simbolički značaj nalazi u činjenici da se njima na različitim mjestima pridaje različito značenje, što s pleterom nije bio slučaj.

U zaključnim razmatranjima o knjizi V. D. Lasića valja upozoriti na razloge zbog kojih je bilo najprimjerenije dati uglavnom samo opći crct njezina sadržaja, odnosno naznačiti problematiku djela i ukazati na osnovne značajke istraživačkog pristupa autora. Uzrok je s jedne strane u mnoštvu podataka koje sadrži Lasićeva knjiga i njezinoj simboličnoj sadržajnoj okosnici, a s druge strane, i to napose, u njezinom deskriptivnom karakteru, koji se očituje u nerazlučivoj povezanosti slike i riječi, slikovnih priloga i teksta. Zbog navedenog razloga – pretežito simboličkog izričaja koji se napose iscrpljuje u objašnjavanju crteža i fotografija – sadržaj te izuzetno zanimljive knjige nije pogodan za opširnije prikazivanje. Lasićeva knjiga namijenjena je poglavito čitateljima koji su spremni, slijedeći upute autora, strpljivo analizirati mnoštvo pomno izabranih slikovnih priloga, te tako postupno otkrivati zamršen splet simbola koje sadrži pleterna ornamentika.

Govoreći pak o mjestu Lasićeve knjige u novijoj hrvatskoj znanstvenoj literaturi, možemo ustvrditi da će koristiti poglavito hrvatskim povjesničarima, povjesničarima umjetnosti i arheolozima, zbog toga što su rezultati iznijeti u njoj relevantni za njihovo znanstveno područje. Ta knjiga ujedno predstavlja vrijedan prinos i poticaj razvoju religijsko-antropoloških istraživanja u nas, pa je, kao prolegomenu u tu zanimljivu znanstvenu disciplinu, možemo preporučiti i široj čitateljskoj javnosti.

Zoran Grijak